

در دو قسمت پیش به طرح موضوع و شخصیت حقوقی صندوق سرمایه‌گذاری مشترک پرداختیم. اهداف، موضوع فعالیت، ساختار سرمایه، ارکان، هزینه‌های سرمایه‌گذاری و چگونگی تقسیم سود در قسمت اول تشریح شد تا بتواند در محیط حقوق مالیاتی استفاده شده و امکان استخراج احکام مالیاتی مناسب را فراهم آورد. اما پیش از ورود به تجزیه و تحلیل و پیشنهاد مقررات مالیاتی، لازم بود هویت صندوق سرمایه‌گذاری مشترک از نظر وجود یا عدم وجود شخصیت حقوقی ارزیابی گردد تا جایگاه آن در قانون مالیات‌های مستقیم تعین شود. بدین منظور، قسمت دوم «مقررات مالیاتی صندوق سرمایه‌گذاری مشترک» به تشریح مختص مفهوم شخصیت حقوقی و تجزیه و تحلیل آن در حوزه‌های مختلف حقوقی از طریق قوانین شامل تجارت، مدنی، بازار اوراق بهادار و مالیات‌های مستقیم اختصاص یافت و ادعا شد که شخصیت حقوقی را باید به دو دسته رسمی و قراردادی تقسیم نمود. به موجب این تقسیم‌بندی، شخصیت حقوقی رسمی یا در چارچوب باب پائزدهم قانون تجارت شامل انواع شرکت‌های تجاری و همچنین تشکیلات و موسساتی که برای مقاصد غیرتجاری تأمین می‌شوند، صلاحیت قانونی پیدا می‌کند و یا به موجب حکم صریح سایر قوانین به برخورداری از شخصیت حقوقی، رسمیت می‌یابد. در غیر از موارد فوق و منصرف از اطلاق شخص حقیقی، سایر موجودیت‌ها در دسته اشخاص حقوقی قراردادی قابل طبقه‌بندی است. بنابراین، تقسیم‌بندی صندوق سرمایه‌گذاری مشترک شخص حقوقی قراردادی است که پس از اخذ مجوز سازمان بورس و اوراق بهادار، از صلاحیت تخصصی برخوردار می‌گردد. با این حال، موسسین صندوق این اختیار را دارند که صندوق را براساس قانون تجارت در مرجع ثبت شرکت‌ها و ترجیحاً به عنوان یک موسسه غیرتجاری اتفاقی به ثبت برسانند تا در ردیف شخصیت حقوقی رسمی قرار گیرد.

مقررات مالیاتی صندوق سرمایه‌گذاری مشترک

«قسمت پایانی»

مالیات‌های صندوق

سعید جمشیدی‌فرد

عضو شورای عالی انجمن حسابداران خبره ایران

تصویب و منتشر نشده است. لذا جمع‌بندی حاضر، صرفاً در برگیرنده پیشنهادهای مبنی بر کارشناسی انجام شده در محیط حقوق مالیاتی می‌باشد که امید است در تنظیم مقررات مربوط، مورد استفاده قرار گیرد.

سطوح مالکیت

با توجه به بررسی که در خصوص شخصیت حقوقی صورت گرفت، مقررات مالیاتی صندوق سرمایه‌گذاری مشترک در

مقدمه با در نظر گرفتن بررسی‌ها و جمع‌بندی دو قسمت گذشته، در نظر است تا چارچوبی برای مقررات مالیاتی صندوق سرمایه‌گذاری مشترک پیشنهاد شود. قابل ذکر است که با وجود پیگیری‌ها و تلاش‌هایی که از سوی سازمان بورس و اوراق بهادار جهت تبیین مقررات مالیاتی و توافق با سازمان امور مالیاتی صورت گرفته، تا تاریخ تهیه این نوشتار هیچ‌گونه مقررات مالیاتی در مورد صندوق سرمایه‌گذاری مشترک

بهادری که نزد اشخاص ثالث صادر یا گواهی شده باشد، برخوردار نیست و هرچند عملیات صندوق تحت نظارت سازمان بسوس و اوراق بهادری است، عملاً واحد سرمایه‌گذاری سندي عادی است که رابطه قراردادی بین سرمایه‌گذاران و صندوق را نشان می‌دهد. لذا به تبع عدم شناسایی موجودیت صندوق در قانون مالیات‌های مستقیم، واحدهای سرمایه‌گذاری واجد هویت مشابه سهم، سهم الشرکه، اسناد تجاری و دیگر اوراق و مدارک موضوع قانون مالیات‌های مستقیم از جمله فصل حق تمبر موضوع مواد ۴۴ الی ۵۱ ق م نمی‌باشد.

درآمدۀای صندوق

صندوق سرمایه‌گذاری مشترک در حال حاضر فقط می‌تواند در دارایی‌های ریالی داخل کشور سرمایه‌گذاری کند. دارایی‌های مزبور عبارت از سهام و حق تقدم سهام پذیرفته شده در بورس اوراق بهادر تهران، اوراق مشارکت و سایر اوراق با مشخصات خاص، گواهی‌های سپرده و هر نوع سپرده‌گذاری نزد بانک‌ها و موسسات مالی اعتباری مجاز می‌باشد. با در نظر گرفتن محدوده تملک دارایی‌ها به شرح فوق و سوابق فعالیت صندوق‌ها در طی حداقل نه ماه گذشته، درآمدۀای صندوق به شرح زیر تفکیک و از نظر مالیاتی ارزیابی می‌گردد:

سود حاصل از نقل و انتقال سهام، حق تقدم و سایر اوراق بهادری به موجب تبصره یک ماده ۱۴۳ ق م "از هر نقل و انتقال سهام شرکت‌ها در بورس و همچنین سایر اوراق بهادری که در بورس معامله می‌شوند، مالیات مقطوعی به میزان نیم درصد ارزش فروش سهام و حق تقدم سهم وصول وازانین بابت وجه دیگری به عنوان مالیات بردرامد نقل و انتقال سهام و حق تقدم سهام مطالبه نخواهد شد". قابل ذکر است که نقل و انتقالات فوق الزاماً منجر به کسب درآمد و سود نشده و گاهی به فروشنده زیان تحمیل می‌کند. در هر حال، نظر به مقطوع بودن این مالیات و بدون توجه به تحصیل سود و یا تحمل زیان، مالیات دیگری به معاملات مزبور تعلق نمی‌گیرد.

بنابراین، صندوق سرمایه‌گذاری مشترک چه در قالب شخصیت حقوقی رسمی فعالیت کند و یا قراردادی باشد، از بابت عملیات نقل و انتقال سهام، حق تقدم سهام و همچنین سایر اوراق بهادری که در بورس معامله می‌شود، مشمول مالیات دیگری نخواهد شد.

دو حالت شخصیت حقوقی رسمی و شخصیت حقوقی قراردادی، می‌باشد بررسی و ارزیابی گردد. در حالت اول، اگر چه پیش‌بینی گردید که این امر به طور اختیاری امکان‌پذیر است، ولی در این صورت باید به ساختار و طبقات مالکیت در تطابق با مقررات بازار اوراق بهادر شامل اساسنامه و امیدنامه توجه ویژه شود. همان‌گونه که اشاره شد، سرمایه‌گذاران در صندوق به دو گروه ممتاز (موسسین) و عادی تقسیم می‌گردند. گروه اول، دارنده واحدهای سرمایه‌گذاری هستند که قابل انتقال و غیرقابل ابطال است. واحدهای گروه دوم نیز غیرقابل انتقال و ابطال‌شدنی می‌باشد. این در حالی است که مجموع این واحدهای سرمایه صندوق را تشکیل می‌دهد. در این حالت و در صورت ثبت صندوق به عنوان موسسه، طبقه مالکیتی دیگری مطرح می‌گردد که با توجه به درگردش و غیرثابت بودن سرمایه صندوق (واحدهای سرمایه‌گذاری) در مقایسه با سرمایه معمولاً ثابت موسسه (سهم الشرکه)، طبعاً صاحبان سرمایه موسسه نباید از سرمایه‌گذاران عادی باشند.

تفصیل تعارضات و ابهامات این ساختار، مستلزم بررسی و تحقیق دیگری است. چنین تحقیقی باید پاسخ‌ها و ترکیب‌های مناسبی برای مواردی چون طبقات متعدد مالکیت شامل مالکیت بر اوراق سهام، حق تقدم، اوراق مشارکت و سپرده‌های بانکی توسط صندوق، مالکیت بر واحدهای سرمایه‌گذاری توسط سرمایه‌گذاران ممتاز و عادی و مالکیت بر سرمایه موسسه توسط فرضاً سرمایه‌گذاران ممتاز، طراحی اساسنامه موسسه در تطابق با اساسنامه صندوق، مدت فعالیت محدود صندوق در مقایسه با نامحدود بودن این مدت در موسسه و جایگاه مدیران و شرکای موسسه و ارکان صندوق، ارائه نماید.

با این حال، در حالت شخصیت حقوقی قراردادی، پیچیدگی‌های فوق کمتر به نظر می‌رسد؛ اگر چه ایراد اصلی از یک سو نبود. هویت قانونی صندوق سرمایه‌گذاری مشترک در قانون مالیات‌های مستقیم و از سوی دیگر، لزوم الحق احکام مرتبط در قانون مزبور و قانون بازار اوراق بهادر می‌باشد. با توجه به وضعیت مالکیت در هر صورت احکام مالیاتی مربوط به دارایی‌های صندوق شامل اوراق سهام و مشارکت، حق تقدم و سپرده‌ها، کاملاً روشن و صریح است. ولی حتی در شرایطی که صندوق در قالب موسسه باشد و یا غیر، از اعتبار سند رسمی و اوراق

دارندگان واحدهای سرمایه‌گذاری عادی می‌توانند درخواست ابطال واحدهای سرمایه‌گذاری را نموده و سهم خود را از دارایی‌های صندوق پس از کسر بدھی‌ها و سایر هزینه‌ها دریافت کنند. به عبارت دیگر، با توجه به غیرقابل انتقال بودن واحدهای سرمایه‌گذاری عادی، با چنین درخواستی صندوق ملزم به ابطال واحدهای مستقاضی و پرداخت ارزش آن است. با توجه به مقررات و به منظور اجرای این تقاضا، متناسب با مدت سرمایه‌گذاری جریمه و یا کارمزدی بابت ابطال واحد محاسبه و از مبلغ قابل پرداخت به مستقاضی کسر می‌گردد. اگر چه این کارمزد نوعی درآمد تلقی می‌گردد، ولی به نوعی مقرراتی بازدارنده است که نسبت به آن دسته از سرمایه‌گذارانی که پیش از مواعید متعارف تقاضای ابطال می‌نمایند، اعمال شده و اصولاً جنبه و انگیزه اتفاقی ندارد. به هر حال در صورت تحقق شرایط ابطال، کارمزدهای ابطال اعم از ثابت و متغیر باید جزء درآمد محسوب گردد. بدیهی است عملیات ابطال خود هزینه‌هایی را در برداشته و از نظر مالیاتی، درآمد ابطال باید با هزینه‌های ابطال و دیگر هزینه‌های صندوق مقابله گردد.

هزینه‌های صندوق

همان گونه که در قسمت اول اشاره شد، به منظور کنترل ریسک سرمایه‌گذاری در صندوق، هم عملیات کسب درآمد در محدوده مشخصی باید صورت گیرد و هم هزینه‌های قابل تحمل باید تعریف شده باشد. هزینه‌های متعارف صندوق سرمایه‌گذاری مشترک شامل هزینه‌های تاسیس، برگزاری مجامع، حق پذیرش و عضویت در کانون‌ها، حق الزحمه حسابرس و کارمزدهای پرداختی یا تخصیصی به مدیر، متولی و ضامن و همچنین حق الزحمه و کارمزد تصفیه صندوق می‌باشد.

صرف نظر از شمول یا عدم شمول مالیات به صندوق با رعایت مواد ۱۴۷ الی ۱۵۰ ق.م، به طور کلی هزینه‌های اشاره شده در زمرة هزینه‌های قابل قبول تلقی می‌شوند.

مالیات بردرآمد

با توجه به تفکیکی که از درآمدهای صندوق به عمل آمد، به دلیل وضع مالیات مقطوع از نقل و انتقال سهام و حق تقدم سهام، کسر مالیات سود سهام در منبع و معافیت سود اوراق مشارکت و سپرده‌های بانکی و موسسات مالی اعتباری

درآمد حاصل از سود سهام با توجه به ضرورت تحصیل و خرید سهام، بخشی از درآمد صندوق سرمایه‌گذاری مشترک از محل سود سهام شرکت‌های مورد سرمایه‌گذاری تامین می‌گردد. به موجب ماده ۱۰۵ ق.م، جمع درآمد شرکت‌ها که از منابع مختلف در ایران یا خارج از ایران تحصیل می‌شود، پس از وضع زیان‌های حاصل از منابع غیرمعاف و کسر معافیت‌های مقرر به استثنای موادی که طبق مقررات قانون دارای نرخ جداگانه‌ای می‌باشد، مشمول مالیات به نرخ بیست و پنج درصد خواهد بود. بنابر این مقررات و به موجب تبصره ۴ ماده ۱۰۵ ق.م "أشخاص اعم از حقیقی یا حقوقی نسبت به سود سهام یا سهم الشرکه دریافتی از شرکت‌های سرمایه‌پذیر، مشمول مالیات دیگری نخواهد بود".

با توجه به مراتب فوق، سودی که صندوق سرمایه‌گذاری مشترک از محل سرمایه‌گذاری‌های خود در سهام دریافت می‌نماید، خالص بوده و مشمول مالیات دیگری نخواهد بود.

سود اوراق مشارکت

در صورتی که صندوق بخشی از دارایی‌های خود را در اوراق مشارکت سرمایه‌گذاری کرده باشد، در چارچوب شرایط و خصوصیات اوراق مشارکت خریداری شده، سود دریافت می‌دارد. به موجب بند ۵ ماده ۱۴۵ ق.م، سود و جوایز متعلق به اوراق مشارکت به هر عنوان از پرداخت مالیات معاف است. بنابراین، اخذ مالیات از سود اوراق مشارکت دریافتی مجاز نمی‌باشد.

سود سپرده‌های نزد بانک‌ها و موسسات اعتباری

از آنجاکه صندوق سرمایه‌گذاری مشترک مجاز به تخصیص بخشی از منابع خود به سپرده‌های نزد بانک‌ها و موسسات مالی اعتباری دارای مجوز از بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران است، درآمدهای آن می‌تواند شامل سود دریافتی از محل چنین سپرده‌هایی باشد. براین اساس و با عنایت به بند ۲ ماده ۱۴۵ ق.م، سود یا جوایز متعلق به حساب‌های پس انداز و سپرده‌های مختلف نزد بانک‌های ایرانی یا موسسات اعتباری غیربانکی مجاز از پرداخت مالیات معاف بوده و در صورت تحصیل سود سپرده توسط صندوق، مالیاتی به آن تعلق نخواهد گرفت.

کارمزد ابطال واحدها

براساس مقررات صندوق‌های سرمایه‌گذاری مشترک،

ذکر این نکته نیز ضروری به نظر می‌رسد که با در نظر گرفتن مشمول مالیات نبودن درآمدها، صندوق مخارجی را متحمل می‌شود که با وجود محدود بودن مصارف آن برای اجرای اهداف و ماموریت‌های صندوق لازم و اجتناب‌ناپذیر و از شرایط و الزامات اعتبار مجوز سازمان بورس و اوراق بهادر می‌باشد و صندوق نمی‌تواند منصرف از تعهد و پرداخت آن گردد.

با توجه به مراتب فوق، اگر چه موجودیت صندوق سرمایه‌گذاری مشترک به صراحت در قانون مالیات‌های مستقیم شناسایی نشده است، ولی به عنوان یک نهاد مالی تا زمانی که دارای مجوز فعالیت از سازمان بورس و اوراق بهادر بوده و در چارچوب مقررات و عملیات تعیین شده فعالیت می‌نماید، مشمول مالیات بردرآمد نمی‌باشد.

مالیات‌های تکلیفی

به منظور تعیین حوزه مالیات‌های تکلیفی در مورد صندوق سرمایه‌گذاری مشترک، لازم است تا حالت برخورداری از شخصیت حقوقی رسمی و قراردادی بررسی گردد.

چنانچه صندوق سرمایه‌گذاری مشترک در قالب یک موسسه غیرتجاری اتفاقی و در چارچوب ماده ۵۸۴ قانون تجارت به ثبت رسیده باشد، مکلف به رعایت کلیه تکالیف قانونی مالیاتی مرتبط با سایر اشخاص می‌باشد. به عنوان مثال، تکلیف ماده ۱۰۴ ق.م م برکلیه اشخاص حقوقی اعم از اتفاقی و غیراتفاقی مقرر شده است. لذا صندوق‌های دارای شخصیت حقوقی قانونی و رسمی نیز مانند بقیه اشخاص حقوقی موضوع این ماده مکلف هستند تا در هر مورد که بابت حق‌الزحمه حسابرسی، کارمزد ارائه خدمات به مدیر، ضامن و متولی، حق‌الزحمه و کارمزد تصفیه صندوق و هرگونه خدمات مندرج در ماده مزبور پرداخت می‌کنند، پنج درصد آن را به عنوان علی‌الحساب مالیات مودی (دریافت‌کنندگان وجهه) کسر و ظرف مدت سی روز به حساب تعیین شده از طرف سازمان امور مالیاتی واریز و رسید آن را به مودی تسليم نمایند.

اما در موردی که صندوق قادر شخصیت حقوقی به عنوان موسسه ثبت شده باشد، موضوع می‌تواند متفاوت تلقی شود. تکلیف ماده ۱۰۴ ق.م شامل وزارت‌خانه‌ها، موسسات دولتی، شهرداری‌ها، موسسات وابسته به دولت و شهرداری‌ها و کلیه اشخاص حقوقی اعم از اتفاقی و

مجاز، درآمدهای صندوق مشمول مالیات دیگری از جمله مالیات بردرآمد نخواهد بود. بدیهی است به فرض وقوع عملیات اتفاقی دیگر، به طور عمومی درآمدهای آن باید در چارچوب قانون مشمول مالیات گردد. از طرفی، اگر چه کارمزد ابطال واحدهای سرمایه‌گذاری عادی مبالغ مهمی را در صندوق تشکیل نمی‌دهد، ولی به دلیل عدم وجود حکم خاص و یا معافیت، آن را باید به عنوان درآمد مشمول مالیات تلقی نمود. با وجودی که کارمزدهای مزبور ناچیز است، ولی در منطق مالیاتی درآمد مزبور باید با هزینه‌های صندوق که عموماً از مصادیق هزینه‌های قابل قبول است مقایسه گردد تا در صورت شناسایی سود، مشمول نرخ و احکام مالیاتی مربوط شود.

قابل ذکر است که چنانچه صندوق به عنوان یک موسسه غیرتجاری در اداره ثبت شرکت‌ها به ثبت رسیده باشد، حکم مندرج در صدر ماده ۱۰۵ ق.م مبنی بر "... درآمد ناشی از فعالیت‌های اتفاقی سایر اشخاص حقوقی که از منابع مختلف در ایران یا خارج از ایران تحصیل می‌شود، پس از وضع زیان‌های حاصل از منابع غیرمعاف و کسر معافیت‌های مقرر به استثنای مواردی که طبق مقررات این قانون دارای نرخ جداگانه‌ای می‌باشد، مشمول مالیات به نرخ پیست و پنج درصد خواهد شد" در مورد صندوق صدق پیدا می‌کند. به استناد این ماده، نقل و انتقال سهام و حق تقدیم نرخ جداگانه‌ای داشته، سود سهام از حکم عدم شمول مالیات برخوردار بوده و سود اوراق مشارکت و سپرده از مصادق درآمدهای معاف است. اما در حالتی که صندوق قادر شخصیت حقوقی رسمی باشد، از نظر قانون مالیات‌ها در زمرة اشخاص مشمول مالیات موضوع ماده یک ق.م قرار می‌گیرد و از آنجاکه نه موسسه و شرکت و نه شخص حقیقی، تلقی می‌شود با استفاده می‌توان از تعریفی که از شخصیت حقوقی قراردادی ارائه شد، آن را جزء شرکت‌های مدنی اختیاری موضوع تبصره ماده ۹۳ ق.م و با وجود تمرکز فصل مالیات بردرآمد مشاغل برهویت شخصیت حقیقی و طبیعی، به شمار آورده در این صورت، صندوق را باید در یکی از سه تقسیم‌بندی ماده ۹۵ ق.م جستجو کرد. از آنجاکه ماهیت اهداف و فعالیت صندوق را نمی‌توان در صاحبان مشاغل موضوع بندهای «الف» و «ب» ماده ۹۶ یافت، به ناچار می‌توان آن را در زمرة اشخاص موضوع بند «ج» طبقه‌بندی نمود.

غیراتفاقی بوده و در اصلاحیه بهمن ماه ۱۳۸۰ "اشخاص موضوع بند «الف» ماده ۹۵" قانون نیز به جمع مکلفین اضافه شده است.

اگر چه فصل چهارم باب سوم مالیات بردرآمد به مالیات بردرآمد مشاغل که ناظر بر اشخاص حقیقی است، تخصیص یافته و تحلیل انجام شده گویای این مطلب می‌باشد که صندوق منصرف از اطلاق عنوان، شخص حقیقی است؛ ولی با عنایت به تبصره ماده ۹۳ ق م، شخصیت حقوقی قراردادی، صندوق را می‌توان در ردیف شرکت‌های مدنی قرار داد. در این صورت، باید برسی نمود که آیا فعالیت صندوق می‌تواند در بین اشخاص موضوع بند «الف» ماده ۹۵ ق م قرار گیرد یا خیر. با مرور صاحبان مشاغل موضوع این بند که در ماده ۹۶ ق م در ۱۲ ردیف تعیین گردیده، می‌توان جمع‌بندی نمود که حتی نزدیک ترین عناوین مندرج در بند‌های ۴ و ۸ فهرست مزبور نیز نمی‌تواند اهداف و فعالیت‌های صندوق را شامل شود. چنین نتیجه‌ای مانع از این می‌گردد که صندوق سرمایه‌گذاری مشترک قادر شخصیت حقوقی رسمی را مکلف به رعایت تکلیف ماده ۱۰۴ ق م دانست.

تکلیف تسلیم اظهارنامه

در تعیین مقررات تکلیف تسلیم اظهارنامه مالیاتی نیز اینکه صندوق سرمایه‌گذاری مشترک شخصیت حقوقی رسمی دارد یا خبر، اهمیت دارد. چنانچه صندوق به عنوان یک موسسه ثبت شده باشد، به استناد ماده ۱۱۰ ق م مکلف به تسلیم اظهارنامه و ترازنامه و حساب سود و زیان متکی به دفاتر و استناد و مدارک، حداقل تا چهارماه پس از سال مالیاتی به اداره امور مالیاتی است که محل فعالیت اصلی شخص حقوقی می‌باشد. لیکن در غیر وجود شخصیت حقوقی ثبتی در اداره ثبت شرکت‌ها، صندوق می‌تواند در چارچوب تبصره ماده ۹۳ ق م، از مصاديق شرکت‌های مدنی اختیاری تلقی گردیده و به تناسب، تکالیف مقرر در فصل مالیات بردرآمد مشاغل را ملزم گردد. قابل ذکر است، اگر چه برخی از احکام این فصل بر هویت حقیقی مودی تأکید دارد، ولی به نظر می‌رسد که مناسب‌ترین جایگاه برای این اشخاص فصل مشاغل باشد. در این صورت به استناد ماده ۱۰۰ ق م، صندوق‌های قادر شخصیت حقوقی رسمی نیز مکلف به تسلیم اظهارنامه مالیاتی خواهد بود.

فهرست منابع:

۱. قانون بازار اوراق بهادار مصوب ۱۳۸۴/۹/۱
۲. قانون مالیات‌های مستقیم مصوب سال ۱۳۶۶ و اصلاحیه مورخ ۱۳۸۰/۱۱/۲۷
۳. اصلاحیه اسناد ماه ۱۳۴۷ قانون تجارت